

Монографія підготовлена колективом науковців:

від Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського (м. Кривий Ріг)

- д.е.н., проф. О.Б. Чернега (chernega@donnuet.edu.ua) - вступ
- к.е.н., доц. Волошина С.В. (voloshina@donnuet.edu.ua) – підрозділ 3.6, висновки по розділам
- к.е.н. Зиза О.О. (ziza@donnuet.edu.ua)- підрозділи 1.1, 1.5, 2.1, 2.6, 2.7, 3.2, 3.4
- к.е.н. Трохимчук В.В. (trohymchuk@donnuet.edu.ua) - підрозділи 1.2, 1.4, 2.4, 2.5, 3.3, 3.5
- к.е.н. Лисевич С.Г. (lisevich@donnuet.edu.ua)- підрозділ 3.7
- аспірант Москаленко К.С. (moskalenko@donnuet.edu.ua)- підрозділ 3.1
- аспірант Скубіліна А.В. (skubilina@donnuet.edu.ua) - підрозділ 1.6
- аспірант Калініченко Д.Р. (kalinichenko@ donnuet.edu.ua) - підрозділ 3.6
- студент Навчально-наукового інституту економіки та підприємництва Бугаєнко О.В. (bugaenko@donnuet.edu.ua) – підрозділ 1.4
- студент Навчально-наукового інституту економіки та підприємництва Петрунук Є.С. (petrunuk@donnuet.edu.ua) – підрозділ 1.5
- студент Навчально-наукового інституту економіки та підприємництва Козлова К.А. (kozlova@donnuet.edu.ua) – підрозділ 2.5
- студент Навчально-наукового інституту ресторанно- готельного бізнесу Чеботаренко А.М. (chebotarenko@donnuet.edu.ua) – підрозділ 2.6
- студент Навчально-наукового інституту економіки та підприємництва Григоренко Р.О. (r01proxi@gmail.com) – підрозділ 3.3

від Черкаського державного технологічного університету:

- д.е.н., доцент Проданова Л.В. (l.prodanova@chdntu.edu.ua) - підрозділи 2.2, 2.3, 4.1-4.3, висновки

від Донецького національного технічного університету (м.Покровськ)

- к.е.н. Фоміна О.О. (olena.fomina@donntu.edu.ua)- підрозділи 1.3, 1.4, 2.2, 3.1, 3.2

від Маріупольського коледжу Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського

- . к.е.н. Шерстюкова К.Ю. (sherstyukovakarina@gmail.com) - підрозділи 4.1-4.3

ЗМІСТ

ВСТУП/	
<i>Чернега Оксана Богданівна</i>	7
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ.	14
1.1. Інститути командної економіки як базові умови переходу до ринку/ <i>Зиза Олена Олександрівна</i>	14
1.2. Соціально-економічна суть постсоціалістичних трансформацій та їх вплив на національний розвиток/ <i>Трохимчук Вікторія Вікторівна</i>	24
1.3. Відповідальність суб'єктів господарювання в аспекті сталого розвитку національної економіки/ <i>Фоміна Олена Олександрівна</i>	32
1.4. Фінансова прозорість підприємств України як показник соціальної відповідальності бізнесу/ <i>Фоміна Олена Олександрівна, Трохимчук Вікторія Вікторівна, Бугаєнко Олександра Віталіївна.</i>	40
1.5. Аспекти реалізації соціальної політики в межах національного розвитку економіки/ <i>Зиза Олена Олександрівна, Петрунук Євгенія Сергіївна</i>	50
1.6. Структурні компоненти людського капіталу у розвитку національної економіки/ <i>Скубіліна Анастасія Вікторівна</i>	59
Висновки з розділу 1	62
РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУСПІЛЬНОГО ДОБРОБУТУ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ	65
2.1. Державне регулювання та досягнення добробуту у національній економіці/ <i>Зиза Олена Олександрівна</i>	65

2.2. Втрачені ресурси і резерви майбутнього регіонів вітчизняної економіки/	
<i>Проданова Лариса Василівна, Фоміна Олена Олександрівна</i>	72
2.3. Інтегральна оцінка макродинамічних процесів: синтетичний індекс економічного, соціального, інституційного та екологічного розвитку/	
<i>Проданова Лариса Василівна</i>	83
2.4. Акціонерна власність та корпоративне управління вітчизняних підприємств в системі забезпечення ефективності національної економіки/	
<i>Трохимчук Вікторія Вікторівна</i>	92
2.5 Добробут населення: індикатори рівня та якості життя в сучасних умовах розвитку України/	
<i>Трохимчук Вікторія Вікторівна, Козлова Катерина Андріївна</i>	102
2.6. Нерівність доходів населення світу в умовах сталого розвитку/	
<i>Зиза Олена Олександрівна, Чеботаренко Анна Миколаївна</i>	109
2.7. Монетарні інструменти досягнення добробуту домогосподарств як складова національного розвитку економіки/	
<i>Зиза Олена Олександрівна</i>	117
Висновки з розділу 2	131
РОЗДІЛ 3. ЧИННИКИ НАЦІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІЧНУ ПОВЕДІНКУ ГОСПОДАРЮЮЧИХ СУБ'ЄКТІВ	135
3.1. Екологічний чинник як основний фактор забезпечення добробуту на глобальному рівні/	
<i>Фоміна Олена Олександрівна, Москаленко Катерина Сергіївна</i>	135
3.2. Економічна поведінка та екологічна етика в аспекті сталого розвитку/	
<i>Фоміна Олена Олександрівна, Зиза Олена Олександрівна</i>	144
3.3. Іноземне інвестування в Україні: значення, сучасні тенденції, проблеми та перспективи в умовах сталого розвитку/	
<i>Трохимчук Вікторія Вікторівна, Григоренко Родіон Олександрович . . .</i>	154

3.4. Особливості сприйнятливості інноваційних продуктів у національному розвитку/	
<i>Зиза Олена Олександрівна</i>	162
3.5. Роль інновацій в розвитку туризму на рівні держави, галузі, підприємства в національній економіці/	
<i>Трохимчук Вікторія Вікторівна</i>	172
3.6. Розвиток технопарків як основа формування інноваційної чинника національного розвитку економіки/	
<i>Волошина Світлана Василівна, Калініченко Данило Ростиславович</i>	181
3.7. Проблеми інноваційного розвитку підприємств та їх вирішення за допомогою господарського механізму /	
<i>Лисевич Сергій Григорович</i>	196
Висновки з розділу 3	205
РОЗДІЛ 4. МЕХАНІЗМ РОЗПОДІЛУ ТА ПЕРЕРОЗПОДІЛУ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОЇ РЕНТИ В СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЦІ	208
4.1. Інструменти та методи розподілу і перерозподілу природно-ресурсної ренти/	
<i>Проданова Лариса Василівна, Шерстюкова Каріна Юрійівна</i>	208
4.2. Концептуальні основи формування механізму перерозподілу природно-ресурсної ренти в національній економіці/	
<i>Проданова Лариса Василівна, Шерстюкова Каріна Юрійівна</i>	224
4.3. Перерозподіл природно-ресурсної ренти через національні рентні фонди (фонди суспільного добробуту)/	
<i>Проданова Лариса Василівна, Шерстюкова Каріна Юрійівна</i>	245
Висновки з розділу 4	272
ВИСНОВКИ	276
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	286

ВСТУП

Сучасне суспільство у результаті ряду революційних науково-технічних і технологічних змін переходить від постіндустріального етапу розвитку до інформаційного. Трансформації відбуваються і на мікрорівні, і на рівні міжнародних економічних відносин, змінюються форми і принципи їхньої організації та функціонування. Сучасна економічна реальність переконливо свідчить, що перспективи, темпи і загальний вектор соціально-економічного прогресу національних господарств у тій, чи іншій мірі визначається глобалізаційними процесами та спроможністю національних економік протистояти глобальним викликам.

Велика кількість загроз і протиріч відрізняє сучасний етап розвитку і ставить під загрозу майбутнє людства. До них належать: імовірність виникнення глобальної екологічної катастрофи, загострення протиріч між багатими та бідними країнами, невідповідність організації і механізмів функціонування світової фінансової системи сучасним реаліям, посилення протистояння між різними релігійними цивілізаціями, поглиблення протиріч між цільовими орієнтирами на зростання споживання та обмеженими ресурсними спроможностями щодо їх забезпечення.

Перед світовою економічною наукою постає завдання пошуку нових концептуальних підходів, шляхів і механізмів соціально-економічного розвитку, тому що зміни, які відбуваються у соціально-економічних відносинах, значно випередили їхнє теоретичне осмислення, а тим більше обґрунтування.

Вагомий вплив на формування наукових уявлень про національний економічний розвиток, стабільність, глобалізацію формують праці класиків теорії і методології розвитку економічних систем, а саме А. Сміта, Д. Рікардо, Т. Р. Мальтуса, Дж. С. Мілля, К. Маркса, Дж. М. Кейнса, В. Ойкена; розробників теорії циклів та кризиса їх послідовників, серед яких слід виділити В. Вернадського, А. Маршалла, М. Кондратьєва, В. Леонтьєва, М. Фрідмана; дослідників теорії глобалізації, стабільного та безпечного

розвитку національних економік, що представляють праці А. Пігу, Дж.К. Гелбрейта, П. Кругмана, Дж. Стігліца; праці представників інституціональної та неінституціональної економічної теорії, а саме М. Вебера, Р. Коуза, К. Поланьї, Д. Норта, Р. Нуреева, А. Олійника.

Методологічним підґрунтям дослідження також стали наукові праці представників сучасної наукової школи В. Гейця, М. Горожанкіної, В. Дементьєва, Л. Дмитриченко, Г. Тарасенко, А. Чаусовського, М. Чумаченка, які розробляли ті чи інші аспекти розвитку національної економіки. Слід виокремити роботи сучасників, що цитовані берпосередньо у даній монографії, а саме О. Грішнєвої, П. Єщенко, Г. Задорожного, А. Колота, Г. Колодко, Е. Лібанової, П. Мазурка, Л. Проданової.

Проте, незважаючи на суттєвий науковий доробок, низка проблемних питань залишається недослідженою, зокрема, невизначеними залишаються концепції, механізми та ресурсне забезпечення розвитку національної економіки в умовах посилення глобальних трансформацій. Все це свідчить про актуальність і складність обраного напрямку дослідження, формує його мету і завдання.

Метою монографії є розробка теоретико-методологічних концептуальних засад розвитку національної економіки на основі дослідження механізмів і ресурсного забезпечення цього процесу в умовах глобальних трансформацій.

Для досягнення зазначеної мети поставлено та вирішено наступні науково-практичні завдання:

- виявити переваги та недоліки досвіду створення інститутів, що сприяли розвитку командної економіки;
- дослідити різноманіття національних траєкторій системних перетворень у постсоціалістичних країнах та їх особливості;
- поглибити розуміння сутності та змісту постсоціалістичної трансформації економіки як системи радикальних інституціональних змін;
- виявити вплив інституту економічної влади на спрямованість й динаміку відтворення всієї системи господарських відносин;

- дослідити проблеми відповідальності як економічного феномену та виявити особливості соціальної відповідальності як системи відносин на різних рівнях економічної системи;
- дослідити значимість проблеми соціально відповідальної поведінки та фінансово прозорої діяльності підприємств для відновлення гармонізації відносин суспільства із підприємницьким середовищем;
- обґрунтувати та критично проаналізувати основні структурні компоненти людського капіталу, що лежать в основі формування механізму національної економічної системи;
- дослідити сутність поняття «добробут» та індикатори вимірювання добробуту в економічній науці;
- визначити різницю між економічним і національним добробутом та дослідити вплив окремих інструментів державного регулювання економіки на вітчизняний національний добробут;
- проаналізувати показники суспільного добробуту, що визначаються повнотою забезпеченості населення країни життєво необхідними засобами (матеріальними і нематеріальними благами);
- встановити фактори створення умов для підвищення добробуту населення країни;
- розробити метод визначення синтетичного індикатору стану національної економіки і процесів макроекономічної динаміки;
- дослідити регіональні особливості економіки України та визначити тенденції і наслідки такого розвитку для національної економіки в рамках оцінки ресурсів (у тому числі втрачених) та резервів регіонального розвитку;
- дослідити та проаналізувати структуру акціонерної власності українських підприємств і оцінити її вплив на ефективність системи корпоративного управління, що є одним з елементів національної економічної системи;
- визначити особливості розвитку проблеми нерівності доходів, її світових тенденцій та вивчити показники людського розвитку, що дають можливість виміряти стан людського капіталу;

- проаналізувати причини загострення та посилення процесів майнового розшарування населення в умовах стрімких глобальних змін ринкового середовища;
- дослідити проблеми активізації ресурсів домогосподарств та формування заощаджень домогосподарств, як джерел інвестицій;
- дослідити вплив інструментів монетарної політики на ресурси домогосподарств;
- визначити сутність еколого-економічних відносин та передумов їх формування та розвитку, довести пріоритетність еколого-економічних зв'язків в динаміці глобальних проблем;
- встановити зв'язок системи “людина ↔ суспільство ↔ природа” та його впливу на вирішення суперечності між економічним зростанням, підвищенням добробуту населення та забрудненням і виснаженням довкілля;
- проаналізувати трикутник взаємин «людина ↔ природа ↔ суспільство» на мікро- і макrorівнях та оцінити економічну поведінку суб'єктів господарювання з урахуванням міжособистісних і екологічних етичних норм;
- визначити сучасні тенденції іноземного інвестування в Україні та проаналізувати динаміку іноземного інвестування, і на цій основі виявити фактори уповільнення темпів зростання та пошук шляхів вирішення проблем залучення зовнішніх інвестицій в економіку України;
- дослідити особливості сприйнятливості інноваційних продуктів у вітчизняній економіці;
- визначити особливості використання інновацій для активізації діяльності підприємств туристичної галузі в напрямку забезпечення власної конкурентоспроможності в умовах стрімких змін ринкового середовища;
- розглянути інноваційну складову економіки країни та фактори, що впливають на її розвиток, і провести аналіз інноваційної діяльності в Україні у порівнянні з зарубіжними країнами;
- довести важливість створення технопарків як головного фактору впливу на конкурентоспроможність країни та людського капіталу;

- визначити інструменти, методи та важелі розподілу і перерозподілу природно-ресурсної ренти;
- проаналізувати закордонний досвід застосування важелів, методів та інструментів розподілу і перерозподілу ренти з урахуванням можливостей адаптації світового досвіду їх застосування до сучасних умов функціонування економіки України;
- обґрунтувати концепцію формування та реалізації механізму розподілу та перерозподілу природно-ресурсної ренти, визначити елементи цього механізму і умови його ефективної реалізації з метою забезпечення суспільного добробуту.

Об'єктом дослідження є процес розвитку національної економіки в умовах глобальних трансформацій.

Предметом дослідження є методологія і теорія побудови концепції й удосконалення механізмів національного економічного розвитку.

Методи дослідження. Теоретичні і практичні результати дослідження отримано на базі використання положень сучасної економічної теорії, загальної теорії управління, стратегічного управління, теорії людського капіталу.

У процесі вирішення поставлених завдань використовувались наступні методи: порівняльного аналізу – в ході дослідження концептуальних підходів до розуміння архітектоніки процесів соціально-економічного розвитку; узагальнення та наукового абстрагування – для визначення сутності та формулювання змісту категоріально-понятійного апарату дослідження; структурно-функціонального аналізу – в процесі визначення основних складових елементів моделей соціально-економічного розвитку; графічний – для наочної ілюстрації змісту, структури та динаміки досліджуваних процесів соціально-економічного розвитку та інші.

Інформаційною базою дослідження виступали законодавчі і нормативні акти з господарських питань, вітчизняні і зарубіжні джерела інформації, що включали монографії, збірники наукових праць, автореферати дисертацій, матеріали періодичних видань, наукових конференцій, інформація зі

всесвітньої мережі Інтернет, офіційні дані Держкомстату України, планова і звітна інформація вітчизняних підприємств.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в удосконаленні і подальшому розвитку:

- розроблено концепцію побудови моделі соціально-економічного розвитку країни в умовах сучасної ринкової економіки, що ґрунтується на узагальненні теоретико-методологічних засад і практичного досвіду реалізації процесів макроекономічної динаміки і передбачає максимально повне використання ресурсного потенціалу національної економіки і системи сучасних інститутів державного регулювання;
- розроблено метод визначення синтетичного індикатору, який ґрунтується на комплексній оцінці параметрів національної економіки і процесів макроекономічної динаміки та передбачає: виважений відбір певної групи індикаторів, що віддзеркалюють сутність і перебіг динамічних процесів, їхні якісні й кількісні характеристики; інтегрованість і максимально узагальнюючий характер показників прогресу; відповідність об'єктивним потребам їх ефективного використання;
- обґрунтовано засади формування механізму перерозподілу природно-ресурсної ренти та запропоновано логіко-змістовну схему його основних елементів на основі сукупності взаємозв'язків суб'єктів національної економіки, умов їх взаємодії, а також регуляторів умов і взаємозв'язків у ході процесу перерозподілу доходів, зумовлених використанням у національному господарстві природних ресурсів, що дає можливість сформулювати систему заходів державного впливу на процеси перерозподілу рентних доходів у національній економіці;
- удосконалено методичні положення формування накопичувального рентного фонду в національній економіці, в основу яких покладена адаптація закордонного досвіду функціонування таких фондів, що включають визначення мети створення фонду, напрямів цільового використання коштів, джерел формування активів, структури фонду,

специфіки та етапів реалізації дивідендної програми, що дозволяє вдосконалити загальну методологію й систему інструментів акумулювання та цільового використання природно-ресурсної ренти в національній економіці;

- подальшого розвитку дістала систематизація інструментів, методів та важелів розподілу і перерозподілу природно-ресурсної ренти з урахуванням зарубіжного досвіду застосування прав власності на природні ресурси і об'єкти, надання державою права користування надрами, функціонування бюджетної і податкової систем, що забезпечують перерозподіл ренти в національній економіці відповідно до принципів справедливості, соціальної та економічної ефективності;
- запропоновано модель механізму взаємозв'язку між економічною політикою держави (монетарною політикою), ознаками макроекономічної стабільності та поведінкою домогосподарств; розроблено матрицю взаємозв'язку основних інструментів монетарної політики, ознак макроекономічної стабільності та ознак поведінки домогосподарств в національній економіці, зокрема щодо активізації їх фінансових ресурсів (заощаджень).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблені теоретичні положення та методологічні підходи до удосконалення механізмів економічного розвитку країни можуть бути використані в процесі формування та реалізації соціально-економічних стратегій та програм економічних реформ органів влади різних рівнів; визначення пріоритетів, формування й реалізації державної та регіональної структурної, стабілізаційної політики і взагалі державної політики соціально-економічного розвитку країни та її територій; в економіко-аналітичній, прогностичній роботі та управлінській діяльності підрозділів державних адміністрацій, апаратів рад різних рівнів (обласних та районних); в роботі статистичних органів для розширення інструментарію статистичних досліджень.

Чернега Оксана Богданівна